

Filip Rot

SABATOVO POZORIŠTE

Preveo
Marko Mladenović

 Laguna

Naslov originala

Philip Roth
SABBATH'S THEATER

Copyright © Philip Roth 1995

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za dvoje prijatelja

Dženet Hobhaus
1948–1991.

i

Melvina Tjumina
1919–1994.



Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PROSPERO:
Svaka treća misao biće mi grob.
– *Bura*, V čin, scena 1.

1.

Ne postoji ništa što održava obećanje

Ili se odreci drugih jebelih žena ili je gotovo među nama.

Bio je to ultimatum, izluđujuće malo verovatan, potpuno neočekivan ultimatum koji je uplakana pedesetdvođodšnja ljubavnica postavila svom šezdesetčetvorogodšnjem ljubavniku na godšnjicu veze koja je istrajala u neverovatnom razvratu – i koja je, ništa manje neverovatno, ostala njihova tajna – trinaest godina. Ali sad kada su mu infuzije hormona slabile, kad mu se prostata uvećavala, kada mu verovatno nije bilo ostalo više od još nekoliko godina delimično pouzdane potencije bez pomoći sa strane – kada mu možda nije bilo ostalo ni još mnogo života – tu kada se bližio kraj svega, ona mu je nalagala, pod pretnjom da će je izgubiti, da se okrene naglavačke.

Ona je bila opšteomiljena Drenka Balić, gostioničareva poslovna i bračna partnerka, cenjena zbog pažnje kojom je obasipala sve svoje goste, zbog svoje srdačne, majčinske nežnosti ne samo prema najmlađim i najstarijim gostima već i prema mladim meštankama koje su raspremale sobe i posluživale obroke, a on je bio zaboravljeni lutkar Miki Sabat, nizak, zdepast, belobrad muškarac sa razdražljivo zelenim očima i bolno artritičnim

prstima koji je, da je prihvatio ponudu Džima Hensona¹ tridesetak godina pre toga, pre nego što je krenula *Ulica Sezam*, kada ga je Henson odveo na ručak na Aper Ist Sajdu i pitao ga da se pridruži njegovoj grupi od četvoro-petoro ljudi, svih tih godina mogao da bude u Velikoj Ptici. Umesto Kerola Spinija, tip u Velikoj Ptici bio bi Sabat, Sabat bi dobio zvezdu na holivudskom Bulevaru slavni, Sabat bi bio u Kini s Bobom Houpom² – ili ga je bar tako njegova supruga Rouzena sa uživanjem podsećala dok se i dalje satirala alkoholom iz dva neosporna razloga: zbog svega što se nije dogodilo i zbog svega što jeste. Ali kako Sabat u Velikoj Ptici ne bi bio ništa srećniji nego što je bio u Rouzeni, takve prozivke ga nisu mnogo pogađale. Godine 1989, kada je Sabat javno osramoćen zbog bezočnog seksualnog uznemiravanja devojke četrdeset godina mlađe od sebe, Rouzenu su na mesec dana morali da smeste u duševnu bolnicu usled alkoholičarskog nervnog sloma izazvanog poniženjem od te sablazni.

„Nije ti dovoljan jedan monogamni partner?“, upita on Drenku. „Toliko ti se sviđa monogamija s njim da je želiš i sa mnom? Zar ne vidiš nikakvu vezu između muževljeve zavidne vernosti i činjenice da ti se on fizički gadi?“ Visokoparno je nastavio: „Mi koji nikada nismo prestali da uzbuđujemo jedno drugo ne namećemo jedno drugome nikakva obećanja, nikakve zavete, nikakva ograničenja, dok ti je s njim odvratno da se jebeš čak i ona dva minuta mesečno kada te presamiti preko trpezarijskog stola i pojebe otpozadi. A zašto je tako? Matija je krupan, snažan, muževan, crnokos kao bodljikavo prase. Njegove dlake su *bodlje*. U njega su zaljubljene sve starije gospođe

¹ Džejsms Henson (1936–1990) – američki lutkar, umetnik, karikaturista, pronalazač, scenarista i režiser koji je stekao međunarodnu slavu kao tvorac *Mapetâ* i jedan od tvoraca *Ulice Sezam*. (Prim. prev.)

² Bob Houp (1903–2003) – englesko-američki komičar, glumac, pevač, plesač, sportista i pisac. (Prim. prev.)

u zemlji, i to ne samo zbog njegovog slovenskog šarma. Lože se na njegov izgled. Sve tvoje male konobarice luđuju za njegovom rupicom na bradi. Gledao sam ga pozadi u kuhinji kada je četrdeset stepeni u avgustu, a njih deset opslužuje terasu sa stolovima. Gledao sam ga kako izbacuje večere, kako na roštilju peče one čevape u mokroj majici s kratkim rukavima. Onako sav svetlucač od masti pali i *mene*. Odbija samo svoju ženu. Zašto? Zbog svoje razmetljivo monogamne prirode, eto zašto.“

Drenka se tužno vukla pored njega, uz strmi šumoviti obronak brda do visina gde je žuborio njihov potok za kupanje, gde se bistra voda talasala niz stepenište od granitnih stena što je isprekidano krivudalo između srebrnastozelenih breza nagnutih od oluje, nadvijenih nad obalama. U prvim mesecima veze, u jednoj samotnoj pešačkoj ekspediciji u potrazi za upravo takvim ljubavnim gnezdnom, ona je otkrila, u grupi prastarih jela nedaleko od potoka, tri stene, svaka veličine omanjeg slona, što su zagrađivale taj trouglasti proplanak koji će njima služiti umesto doma. Zbog blata, snega, ili pijanih lovaca koji su izlazili da neobuzdano pucaju po šumama, vrh brda nije bio dostupan u svim godišnjim dobima, ali od maja do početka oktobra, osim kada je padala kiša, tamo su se povlačili da obnavljaju svoje živote. Pre više godina niotkuda se pojavio helikopter koji je načas lebdeo trideset metara iznad njih dok su oni bili goli dole na ceradi, ali inače, iako je Pećina, kako su skrovište s vremenom počeli da zovu, bila na petnaest minuta pešačenja od jedinog asfaltiranog puta koji je povezivao Madamaska Fols sa dolinom, njihovom tajnom logoru nikada nije zapretilo nikakvo ljudsko prisustvo.

Drenka je bila crnomanjasta Hrvatica s dalmatinske obale, nalik Italijanki, oniža poput Sabata, puna, čvrsto građena žena na onoj izazovnoj ivici da bude tek nešto deblja od normale, a njen stas, kada je bila najteža, podsećao je na one gline figurice oblikovane oko dve hiljade godina pre nove ere,

debele lutkice s velikim grudima i mesnatim butinama koje su iskopavali od Evrope pa sve do Male Azije i obožavali pod desetak različitih imena kao veliku majku bogova. Odisala je prilično delatnom, poslovnom lepotom, ne računajući njen nos, boksterski, iznenađujuće bez hrbata, nos koji je stvarao svojevrsnu mrlju u srcu njenog lica, nos neznatno iskrivljen u odnosu na pune usne i krupne tamne oči, i nos koji je, kako je Sabat naučio da gleda na njega, odavao sve ono popustljivo i neodlučno u njenoj naizgled dobro razvijenoj prirodi. Izgledala je kao da ju je neko nekada premlatio, kao da ju je u najranijem detinjstvu nagrdio neki razoran udarac, a zapravo je bila ćerka blagih roditelja, srednjoškolskih nastavnika pobožno privrženih tiranskim otrcanim frazama Titove Komunističke partije. Bila je jedino dete i ti dobri, sumorni ljudi obasipali su je ljubavlju.

Dotični udarac u porodici zadala je Drenka. Sa dvadeset dve godine, kao pomoćnik knjigovođe u državnoj železnici, udala se za Matiju Balića, zgodnog mladog konobara s tešnjama koga je upoznala na letovanju u hotelu koji je pripadao radnicima iz železničkog sindikata na ostrvu Brač, nedaleko od Splita. Njih dvoje su otišli u Trst na medeni mesec i više se nisu vratili. Nisu pobjegli samo da bi se obogatili na Zapadu, već i zato što su Matijinog dedu strpali u zatvor 1948, kada je Tito raskinuo sa Sovjetskim Savezom, a deda, tamošnji partijski birokrata, komunista od 1923. i idealista u pogledu velike Majke Rusije, drznuo se da o tome otvoreno raspravlja. „Oba moja roditelja“, objasnila je Drenka Sabatu, „bila su ubeđeni komunisti i voleli su druga Tita, koji je većito imao osmeh kao kakvo nasmešeno čudovište, i ja sam rano shvatila kako da Tita volim više od bilo kog drugog deteta u Jugoslaviji. Svi smo mi bili pioniri, dečaci i devojčice koji izlaze i pevaju s crvenim maramama. Pevali smo pesme o Titu i tome kako je on taj cvet, ta ljubičica bela, i kako ga voli omladina cela. Ali s Matijom je bilo drugačije. On je bio dečak koji je voleo svog dedu. A dedu je neko prokazao – da li se

tako kaže? Prijavio. Prijavili su ga. Kao neprijatelja režima. A svi neprijatelji režima slali su se u jedan grozni zatvor. Najstrašnije je bilo kada su ih ubacivali u brodove kao stoku. Brodovi su ih s kopna nosili na ostrvo. Pa ko preživi preživi, a ko ne preživi ne preživi. Jedini element na tom mestu bio je kamen. Samo su to morali da rade, da obrađuju to kamenje, da ga seku, bez razloga. Mnoge porodice su imale nekoga ko je otišao na taj Goli otok, što znači Golo ostrvo. Ljudi prijavljuju jedni druge iz bilo kog razloga – da bi napredovali, iz mržnje, iz čega god. U vazduhu je većito visila velika pretnja kako treba biti ispravan, a biti ispravan znači podržavati režim. Na tom ostrvu ih nisu hranili, nisu im davali čak ni vodu. Ostrvo je blizu obale, malčice severno od Splita – sa obale se nazire u daljini. Njegov deda je tamo zaradio hepatitis i umro neposredno pre nego što je Matija završio srednju školu. Umro je od ciroze. Patio je svih onih godina. Zatvorenici su kući slali dopisnice, i u njima su morali da tvrde kako su ih prevaspitali. Matiji je majka rekla kako njen otac nije dobar i kako ne sluša druga Tita. Matija je imao devet godina. Ona je znala zašto mu to govori. Da ga u školi ne bi izazvali da kaže nešto drugo. Njegov deda je rekao da će biti dobar i da će voleti druga Tita, te je u zatvoru proveo svega deset meseci. Ali tamo je dobio hepatitis. Kada se vratio, Matijina majka priredi veliku proslavu. Vratio se sa četrdeset kila. To je otprilike devedeset funti. A bio je krupan čovek, kao Mate. Fizički potpuno uništen. Neki tip ga je prokazao i to je bilo to. I zato je Matija nakon venčanja hteo da pobjegne.“

„A zašto si *ti* htela da pobješ?“

„Ja? Mene politika nije zanimala. Ja sam bila kao moji roditelji. Za vreme stare Jugoslavije, kralj i sve to; pre komunizma obožavali su kralja. Onda je nastupio komunizam i voleli su komunizam. Mene to nije zanimalo, pa sam onom nasmešenom čudovištu govorila *da, da*. Mene je u tome privlačila pustolovina. Amerika je izgledala tako veličanstvena i tako glamurozna i tako

neizmerno drugačija. Amerika! Holivud! Novac! Zašto sam otišla? Bila sam devojka. Gde god će biti najzabavnije.“

Pobegavši u tu imperijalističku zemlju, Drenka je osramotila roditelje, slomila im srce, pa su i oni umrli, oboje od raka, nedugo posle njenog prebega. Međutim, ona je novac i „zabavu“ toliko volela da je verovatno baš nežnoj pažnji tih ubeđenih komunista imala da zahvali za ono što je to jedro, mlado telo s primamljivo razbojničkim licem sprečavalo da sa sobom radi nešto još svojeglavije od toga što je postalo rob kapitalizma.

Jedini muškarac za koga bi ikada priznala da mu je naplatala za noć bio je lutkar Sabat, i za tih trinaest godina to se dogodilo svega jednom, kada joj je on na dar ponudio Kristu, nemačku *au pair*³ pobeđu od kuće koja je radila u prodavnici gurmanluka, koju je on pronašao i strpljivo vrbovao za njihovo zajedničko naslađivanje. „Lovu“, obavestila ga je Drenka, iako je i ona već mesecima, još otkako je Sabat prvi put naišao na Kristu, kada je ova tražila vožnju u grad, očekivala tu pustolovinu sa ništa manje uzbuđenja od Sabata i nije je trebalo podsticati da učestvuje u zaveri. „Sveže novčanice“, rekla je ona, obešenjački škiljeći očima ali se ipak ne šaleći. „Krute i nove.“ Prilagodivši se bez oklevanja ulozi koju mu je ona tako brzo namenila, on je upitao. „Koliko?“ Ona je zajedljivo odgovorila: „Deset.“ „Deset ne mogu da priuštim.“ „Onda ništa od toga. Izostavi me.“ „Ti si teška žena.“ „Jesam. Teška sam“, odgovorila je ona sa uživanjem. „Znam koliko vredim.“ „Trebalo je dosta truda da se ovo upriliči, znaš. Nisam ovo uredio u tren oka. Krista možda i jeste nestašno dete, ali ipak traži mnogo pažnje. Trebalo bi ti meni da platiš.“ „Neću da se prema meni ophodiš kao prema lažnoj kurvi. Hoću da se prema meni ophodiš kao prema pravoj kurvi. Hiljadu dolara ili ostajem kod

³ Osoba (obično mlađa žena) koja radi u inostranstvu, u tuđoj kući, za stan i hranu. (Prim. prev.)

kuće.“ „Tražiš nemoguće.“ „Onda ništa.“ „Petsto.“ „Sedamsto pedeset.“ „Petsto. To je najbolje što mogu da ponudim.“ „Onda mora da mi se plati unapred. Hoću da uđem tamo s novcem u torbici, znajući da imam posao da uradim. Hoću da se osećam kao prava kurva.“ „Sumnjam“, ukazao je Sabat, „da je dovoljan samo novac da bi se neko osećao kao prava kurva.“ „Meni će biti.“ „Blago tebi.“ „Blago *tebi*“, prkosno je rekla Drenka – „važi, petsto. Ali unapred. Moram sve da dobijem prethodne noći.“

O uslovima dogovora pregovarali su dok su rukovali jedno drugim gore u Pećini.

E sad, Sabata nije zanimalo novac. Ali otkada ga je artritis dokrajčio kao lutkara koji nastupa na međunarodnim festivalima, a njegova Lutkarska radionica nije više bila dobrodošla u nastavnom programu četiri koledža jer su ga tamo razotkrili kao izopačenika, zavisio je od izdržavanja svoje supruge, usled čega mu nije bilo bezbolno da oljušti pet od onih dvesta dvadeset novčanica od sto dolara koje je Rouzena godišnje zarađivala u regionalnoj srednjoj školi i da ih preda ženi čija je porodična gostionica imala godišnju dobit od sto pedeset hiljada dolara.

Naravno, mogao je da joj kaže da odjebe, pogotovo zato što bi Drenka u trojci učestvovala isto tako orno i s novcem i bez njega, ali činilo se da mu to da se jednu noć pravi da je mušterija pričinjava isto onoliko zadovoljstvo koliko njoj da se pretvara da je prostitutka. Štaviše, Sabat nije imao pravo da *ne* popusti – njena podatna razvratnost imala je njemu da zahvali za svoj puni procvat. Njen sistematski uspeh kao domaćice-upravnice gostionice – samo puko zadovoljstvo, iz godine u godinu, u zgrtanju te silne love – odavno je mogao da mumificira njene niske strasti da Sabat iz njenog pljosnatog nosa, iz njenih zaobljenih udova – ni iz čega više za početak – nije naslutio da perfekcionizam Drenke Balić na poslu nije jedina neumerenost kojoj je ona sklona. Upravo joj je Sabat, korak po korak, kao najstrpljiviji učitelj, pomogao da se otuđi od svog

uređenog života i da otkrije nepristojnost kojom će nadomestiti nedostatke u svojoj redovnoj ishrani.

Nepristojnost? Ko zna? Radi šta hoćeš, govorio je Sabat, i ona je radila i to joj se dopadalo i dopadalo joj se da govori o tome isto onoliko koliko se njemu sviđalo da o tome sluša. Nakon što bi u gostionici proveli vikend sa ženom i decom, muževi su Drenku potajno zvali telefonom iz kancelarije i govorili joj kako moraju da je vide. Kopač, stolar, električar, moler, svi radnici koji su pomagali oko gostionice redovno su se nameštali da ručaju blizu kancelarije u kojoj je ona vodila knjige. Kuda god da je išla, muškarci su zapažali tu nevidljivu auru mamljenja. Jednom kada ju je Sabat potvrdio kao silu koja želi sve više – silu čijem privlačenju nije bila sasvim nesklona ni pre nego što se Sabat pojavio – muškarci su počeli da shvataju kako tu onižu sredovečnu ženu ne baš čudesnog izgleda, u stezniku sve njene nasmešene ljubaznosti, pokreće pohota umnogome nalik njihovoj sopstvenoj. Unutar te žene bio je neko ko razmišlja kao muškarac. A muškarac poput koga je ona razmišljala bio je Sabat. Ona je bila, kako je sama govorila, njegova saučesničarka.

Kako je on, čiste savesti, mogao da odbije da dâ petsto dolara? Odbijanje nije bilo deo dogovora. Da bi bila ono što je naučila da želi da bude (da bi bila ono što je njemu trebalo da bude), trebao joj je Sabatov pristanak. Nije bilo važno što je od tog novca kupila električne alatke za sinovljevu podrumsku radionicu. Metju je bio oženjeni pripadnik savezne policije i radio je u policijskoj kasarni u dolini; Drenka ga je obožavala i, kada je postao pandur, neprestano je brinula za njega. On nije bio krupan i naočit, s bodljikavom crnom kosom i dubokom rupicom na bradi kao otac čije je anglicizovano ime nosio, već mnogo očiglednije Drenkino potomstvo, niskog stasa – sa svega sto sedamdeset tri centimetra i šezdeset kila, bio je najsitniji tip u klasi na policijskoj akademiji, a isto tako i najmlađi – a na sredini lica imao je neznatnu mrlju, onaj beznosni nos, preslikan

njen. Pripremali su ga da jednog dana bude gazda gostionice, tako da je oca ostavio ojađenog kada se posle samo godinu dana ispisao iz hotelijerske škole da bi postao mišićavi, kratko ošišani policajac sa velikim šešikom, značkom i mnogo moći, mali pandur za koga je njegov prvi zadatak, da radarom meri brzinu u saobraćajnom odeljenju, da vozi kola za poteru gore-dole glavnim auto-putevima, bio najbolji posao na svetu. Srećeš tolike ljude, svaka kola koja zaustaviš su drugačija, drugačiji čovek, drugačije okolnosti, drugačija brzina... Drenka je Sabatu ponavljala sve što joj je Metju mlađi govorio o svom životu kao saobraćajnog policajca od dana kada se, sedam godina pre toga, upisao na policijsku akademiju i kada su instruktori tamo počeli da se deru na njih, a on se majci zakleo: „Neću dozvoliti da me to porazi“, do dana kada je diplomirao i kada su mu, onako sitnom, dodelili značku za izvrsnu fizičku spremu, i njemu i njegovim drugarima s klase koji su preživeli dvadesetčetvorosredničku obuku rekli: „Niste Bog, ali ste nešto najbliže njemu.“ Opisivala je Sabatu vrline njegovog pištolja s petnaest metaka kalibra devet milimetara i to kako ga nosi u čizmi ili pozadi za pojasom kada je van dužnosti i kako je to prestravljuje. Većito je strahovala da će on poginuti, naročito kada su ga iz saobraćajnog odeljenja prebacili u kasarnu i kada je na svakih nekoliko sedmica morao da radi ponoćnu smenu. Sam Metju zavoleo je krstarenje kolima isto onoliko koliko je voleo da radarom meri brzinu. „Kada odeš na smenu, tamo si sam svoj gazda. Kada uđeš u ta kola, možeš da radiš šta hoćeš. Sloboda, kevo. Mnogo slobode. Osim ako se nešto ne dogodi, samo se voziš. Sam u kolima, krstariš, samo se voziš drumovima dok te zbog nečega ne pozovu.“ Odrastao je u nečemu što je savezna policija zvala Severnom patrolom. Poznavao je područje, sve puteve, šume, poznavao je preduzeća u gradovima i pronalazio ogromno muško zadovoljstvo u noćnim vožnjama kada ih je obilazio – obilazio je banke, obilazio je barove, posmatrao je ljude koji

izlaze iz barova da vidi u koliko su lošem stanju. Metju je majci govorio kako ima mesto u prvom redu za najbolju predstavu na svetu – nesreće, provale, sporove u domaćinstvu, samoubistva. Većina ljudi nikada ne vidi žrtvu samoubistva, a jedna devojka s kojom je Metju išao u školu oduvala je sebi glavu u šumi, sela je ispod hrasta i prosula sebi mozak, i upravo je Metju, u svojoj prvoj godini posle akademije, bio pandur na licu mesta koji je pozvao patologa i sačekao ga da dođe. U toj prvoj godini, pričao je Metju majci, bio je toliko napaljen, osećao se toliko nepobedivo, da je mislio kako zubima može da zaustavi metak. Metju uđe u neki spor u domaćinstvu gde su oboje pijani i urlaju jedno na drugo i preziru jedno drugo i zamahuju rukama jedno na drugo, a on, njen sin, razgovara s njima i smiri ih tako da kada ode sve bude u redu i da ni jedno ni drugo ne mora da hapsi zbog remećenja javnog reda i mira. A katkada su toliko rđavi da ih ipak uhapsi, stavi lisice i ženi i muškarcu, pa sačeka da dođe još jedan policajac, da bi par zatim priveli pre nego što se poubijaju. Kada je neki klinac pokazivao pištolj u jednoj piceriji u Šezdeset trećoj ulici, razmećući se njime pre nego što je otišao, upravo je Metju pronašao kola koja je klinac vozio i, bez ikakve podrške, znajući da mali ima pištolj, rekao mu da izađe s dignutim rukama i uperio pravo u tipa sopstveni pištolj... i takve priče, koje su za njegovu majku utemeljile to da je Metju dobar pandur koji želi savesno da radi svoj posao, da ga radi onako kako su ga učili, plašile su je toliko da je kupila skener, kutijicu sa antenom i kristalom koja je pratila policijske signale na Metjuovoj frekvenciji, i ponekad kada je on bio u ponoćnoj smeni a ona nije mogla da spava, uključila bi skener i slušala ga čitave noći. Skener bi uhvatio signal kad god bi Metjua zvali, tako da je Drenka manje-više znala gde je on i kuda ide i da je i dalje živ. Kada bi začula njegov broj – 415B – probudila bi se istog trena. Ali probudio bi se i Metjuov otac – i razbesneo se što ga po ko zna koji put podsećaju na to da je sin koga je svakog

leta spremao u kuhinji, naslednik posla koji je on izgradio ni od čega kao doseljenik bez prebijene pare, sada umesto toga stručnjak za karate i džudo, i da je napolju u tri ujutru i da glupavo prati neki stari kamionet koji sumnjivo sporo prelazi planinu Betl. Netrpeljivost između oca i sina postala je toliko izražena da je Drenka samo sa Sabatom mogla da razgovara o svojim strahovima za Metjuovu bezbednost i da pripoveda kako se diči obimom delatnosti u vezi s motornim vozilima koji on može da proizvede za sedmicu dana. „To je tamo“, govorio joj je on. „Uvek ima nešto – prekoračenje brzine, znaci za zaustavljanje, neispravna stop svetla, raznorazni prekršaji...“ Sabat se stoga nije iznenadio kada mu je Drenka priznala kako je, za onih petsto dolara koje joj je on platio da upotpuni trojku s Kristom i njim, kupila Metjuu za rođendan prenosivu stonu testeru marke *Makita* i lep komplet nazupčenih sečiva.

Sve u svemu, ni za koga nije moglo da ispadne povoljnije. Drenka je iznašla kako da bude muževljeva najdraža prijateljica. Nekadašnji gospodar lutaka iz Neprirobnog menhetnskog pozorišta doveo je do toga da joj bračne kolotečine koje su je dotada maltene ubijale budu više nego samo podnošljive – sada je cenila te smrtonosne kolotečine zbog protivteže koju su obezbeđivale njenoj neobuzdanosti. Daleko od toga da vri od gađenja prema svom nemaštovitom mužu, ona nikada nije bila zahvalnija na Matijinoj tuposti.

Petsto je bilo *jeftino* za sve što su svi dobijali u pogledu utehe i zadovoljstva, i tako, koliko god da ga je uznemiravalo to što mora da ispovrne te krute, nove novčanice, Sabat je prema Drenki ispoljavao istu onu hladnokrvnost koju je ona glumila kada je, blago uživajući u onom filmskom opštem mestu, presavila novčanice i odložila ih u grudnjak, između dojki čija mekana punoća nikada nije prestajala da ga očarava. Trebalo je da bude drugačije, budući da je muskulatura svugde gubila čvrstinu, ali čak i tamo gde joj je koža postala nalik papiru, na

donjem kraju izreza, čak i taj dijamant, veliki kao dlan, potanko unakrsno šrafirane kože, pojačavao je ne samo njenu neprolaznu draž već i njegova nežna osećanja prema njoj. Njega je sada od sedamdesete delilo šest kratkih godina: ono zbog čega je on te sve šire guzove hvatao kao da Vreme u svojstvu tatu-majstora ni jedan ni drugi nije ukrasilo svojim šaljivim vencima bila je neizbežna spoznaja da se igra brzo bliži kraju.

U poslednje vreme, kada je Sabat sisao Drenkine „uberozne“ grudi – „uberozan“ je koren reči *egzuberantan*, koja je sama sastavljena od *eks* i *uberare*, biti plodan, kipteti poput Junone koja ispružena leži na Tintoretovoj slici dok joj iz sise izlazi Mlečni put – sisao ih s nepopustljivom pomamom zbog koje je Drenka u zanosu zabacivala glavu i stenjala (kao što je nekada možda stenjala i sama Junona): „Osećam ga duboko u pički“, probadala ga je najoštrija čežnja za njegovom pokojnom majčicom. Njeno prvenstvo je bilo bezmalo isto onoliko potpuno kao što je bilo u njihovoj prvoj neuporedivoj zajedničkoj deceniji. Sabat je osećao nešto blisko dubokom poštovanju prema toj prirodnoj svesti o sudbini koju je ona imala i, takođe – u ženi čiji je fizički život ličio na život konja – prema duši usađenoj u toj silnoj treperavoj energiji, duši tako očito prisutnoj kao i mirisni kolači koji su se pekli u rerni posle škole. U njemu su se budila osećanja kakva ga nisu obuzimala otkada je imao osam i devet godina, a ona pronalazila zadovoljstvo nad zadovoljstvima u vođenju majčinske brige o svoja dva sinčića. Jeste, kada je odgajala Mortija i Mikija, to joj je bio vrhunac života. Kako se samo uspomena na nju, na njen *smisao*, širila u Sabatu dok se on prisećao žustrosti s kojom se ona svakog proleća spremala za Pashu,⁴ onog silnog truda koji je morala da uloži da popakuje

⁴ Jevrejski praznik posvećen uspomeni na izlazak Jevreja iz Egipta pod Mojsijevim vođstvom; slavi se 14. nisan, to jest u vreme prvog prolećnog punog Meseca. (Prim. prev.)

sudove koji su se koristili čitave godine, dva kompleta, pa da onda iz garaže dovuče kutije sa staklenim sudovima za Pashu, da ih opere i složi na police – za manje od jednog dana, u roku otkada bi on i Morti ujutru otišli u školu i vratili se sredinom popodneva, ona bi izbacila iz ostave sav *hamec*⁵ i oprala i oribala kuhinju u skladu sa svakim i najmanjim propisom vezanim za praznik. Iz toga kako se hvatala ukoštac sa zadacima teško je utvrditi da li je ona služila nužnosti ili je nužnost služila njoj. Sitna žena velikog nosa i kovrdžave tamne kose, skakutala je i hitala tamo-amo poput ptice u žbunu bobica, ćurličući i cvrkućući nizove tonova isto tako tečno vesele kao što je pesma crvenog kardinala, melodiju koju je ispuštala ništa manje prirodno nego što je brisala prašinu, peglala, krpila, glačala i šila. Presavijala je, izravnavala, raspoređivala, slagala, pakovala, razvrstavala, otvarala, razdvajala, skupljala – čitavog njegovog detinjstva njeni gipki prsti se nikada nisu zaustavljali, niti je zviždukanje ikada prestajalo. Toliko je bila zadovoljna, udubljena u sve što je trebalo da se uradi kako bi muževljevi računi bili u redu, kako bi živela u miru s postarijom svekrvom, kako bi izlazila na kraj s dnevnim potrebama dva dečaka, kako bi se pobrinula, čak i tokom najgore krize, da, bez obzira na to koliko prodaja maslaca i jaja donosila malo novca, budžet koji ona osmisli ne narušava njihov srećan razvoj i da, na primer, sve što s Mortija prelazi na Mikija, što je bilo gotovo sve što je Miki nosio, bude besprekorno zakrpljeno, sveže provetreno, čisto bez ijedne mrljice. Njen muž je mušterijama ponosno obznanjivao kako njegova žena ima oči na potiljku i dva para ruku.

Onda je Morti otišao u rat i sve se promenilo. Oni su sve oduvek radili kao porodica. Nikada se nisu razdvajali. Nikada nisu bili toliko siromašni da bi leti morali da izdaju kuću i da,

⁵ Hrana koju Jevreji ne smeju da jedu za vreme Pashe, posebno sva pečena hrana koja se spravlja s kvascem. (Prim. prev.)

poput polovine suseda koji su živeli blizu plaže kao Sabatovi, odlaze da žive u nekom usranom stančiću iznad garaže, ali ipak su prema američkim merilima bili siromašna porodica i niko od njih nikada nikuda nije putovao. Ali onda je Morti otišao i Miki je prvi put u životu spavao sam u njihovoj sobi. Jednom su otišli da posete Mortija kada je on bio na obuci u Osvegu, u saveznoj državi Njujork. Šest meseci trajala je obuka u Atlantik Sitiju i nedeljom su išli tamo kolima da ga obiđu. A kada je bio u pilotskoj školi u Severnoj Karolini, išli su kolima skroz na jug, mada je njegov otac morao da ostavlja kamion komšiji kome je plaćao da vrši dostave onim danima kada oni nisu tu. Morti je imao bubuljičavu kožu i nije bio preterano zgodan, nije bio sjajan u školi – imao je sve trojke i četvorke osim iz tehničkog i fizičkog obrazovanja – nikada nije imao mnogo uspeha s devojčkama, a opet su svi znali da će sa svojom fizičkom snagom i jakom ličnošću moći da vodi računa o sebi, s kakvim god se teškoćama u životu suočavao. Svirao je klari- net u jednom plesnom sastavu u srednjoj školi. Bio je atletska zvezda. Strašan plivač. Pomagao je ocu s poslom. Pomagao je majci u kući. Bio je sjajan s rukama, ali s druge strane, bili su svi oni: nežnost s kojom je njegov snažni otac proveravao da li su jaja sveža prinoseći ih svetlosti, sitničava spretnost s kojom je njegova majka sređivala kuću – prstna veština Sabatovih koju će i Miki jednog dana pokazati svetu. Sva sloboda bila im je u rukama. Morti je umeo da popravlja vodovodne cevi, električne aparate, sve živo. Dajte to Mortiju, govorila je njegova majka, Morti će to popraviti. I nije preterivala kada je govorila da je on najbolji stariji brat na svetu. Umesto da čeka da ga regrutuju, u Vazduhoplovni korpus stupio je sa osamnaest godina, kao klinac koji je tek završio srednju školu Azberi. U vojsku je ušao sa osamnaest godina, a sa dvadeset bio je mrtav. Oborili su mu avion iznad Filipina 12. decembra 1944.

Bezmalogodinu dana Sabatova majka nije htela da ustane iz kreveta. Nije mogla. Više je niko nikada nije pominjao kao ženu koja ima oči na potiljku. Povremeno se ponašala kao da ih nema ni na licu i, koliko je preživeli sin još mogao da se seti dok je dahtao i pohlepno gutao kao da hoće da iscedi Drenku, više je niko nikada nije čuo kako zvižduće onu sebi svojstvenu pesmu. Sada je u kućici na morskoj obali vladala tišina kada se on peskovitom uličicom vraćao iz škole i, dok ne bi ušao, on nije znao ni da li je ona uopšte kod kuće. Nije bilo medene torte, nije bilo hleba sa urmama i orašastim plodovima, nije bilo kolača, nikada se više ništa nije peklo u rerni posle škole. Kada bi se vreme prolepšalo, sedela je na klupi na šetalištu koja je gledala na plažu na koju je s dečacima nekada jurila u zoru da kupuje iverke s ribarskih čamaca za upola od onoga što koštaju u radnjama. Posle rata, kada su se svi vratili kući, odlazila je tamo da razgovara s Mortom. Kako su decenije prolazile, s njim je razgovarala sve više umesto manje, dok naposljetku, u staračkom domu u Long Branču u koji je Sabat morao da je smesti kada je imala devedeset godina, nije razgovarala isključivo s Mortijem. U poslednje dve godine njenog života, kada bi Sabat došao da je poseti posle četvoroiposatne vožnje, nije imala pojma ko je on. Živog sina prestala je da prepoznaje. Ali to je počelo još davne 1944.

A sada je Sabat razgovarao s *njom*. A to nije očekivao. Sa ocem, koji ga nikada nije napustio bez obzira na to što je Mortijeva smrt slomila i njega, koji je primitivno bio uz Mikija bez obzira na to koliko mu je dečakov život postao nerazumljiv kada se ovaj posle srednje škole otisnuo na more ili kada je počeo da nastupa s lutkama na njujorškim ulicama, sa svojim pokojnim ocem, prostim, neobrazovanim čovekom, koji se, za razliku od svoje žene, rodio s druge strane pa je sa trinaest godina morao da dođe u Ameriku potpuno sam i koji je, u roku od sedam godina, zaradio dovoljno novca da može da

pošalje po roditelje i dva mlađa brata, Sabat nije prozborio ni jednu jedinu reč otkako je taj penzionisani prodavac maslaca i jaja umro u snu, u osamdeset prvoj, četrnaest godina pre toga. Nikada nije osetio kako u njegovoj blizini lebdi senka očevog prisustva. To nije bilo samo otud što je njegov otac oduvek bio najmanje pričljiv u porodici, već i zato što Sabatu nikada nije bio predložen nikakav dokaz koji bi ga uverio da su mrtvi bilo šta drugo osim mrtvi. Razgovarati s njima, doduše, značilo je upuštati se u najopravdanije od svih ljudskih iracionalnih delatnosti, ali Sabatu je to ipak bilo strano. Sabat je bio realista, surovi realista, tako da je do šezdeset četvrte maltene digao ruke od uspostavljanja veza sa živima, a kamoli od toga da o svojim mukama raspravlja s mrtvima.

Pa ipak je to sada radio svakodnevno. Njegova majka je bila tu svakog dana i on je razgovarao s njom i ona je opštala s njim. Koliko si tačno *prisutna*, kevo? Jesi li samo ovde ili si svugde? Da li bi ličila na sebe kada bih imao kako da te vidim? Slika koju imam neprestano se menja. Znaš li samo ono što si znala dok si bila živa ili sada znaš sve, ili „spoznaja“ nije više sporno pitanje? Koja je priča? Jesi li i dalje onako žalosno tužna? To bi bila najbolja vest od svih – da si opet ona stara što zvižduće jer je Morti s tobom. Da li je? Da li je čale? A ako ste tu vas troje, zašto ne i Bog? Ili je besteslesno postojanje isto kao i sve drugo, u prirodi stvari, a Bog nije ništa neophodniji nego što je ovde? Ili se ti o bivstvovanju u smrti ne raspituješ ništa više nego što si o bivstvovanju u životu? Da li je bivstvovanje u smrti jednostavno nešto što radiš kao što si vodila domaćinstvo?

Jezivo, nerazumljivo, besmisleno, njeno pojavljivanje, bez obzira na to, bilo je stvarno: ma kako on to sebi objasnio, majku nije mogao da otera. Znao je da je ona tu isto kao što je znao kada je na suncu ili u hladu. U tome što je on opaža bilo je nečega odveć prirodnog da bi taj opažaj ispario pred njegovim podrugljivim otporom. Nije se pojavljivala samo kada

je očajavao, to se nije događalo samo usred noći kada bi se probudio s prekom potrebom za zamenom za sve što nestaje – njegova majka je bila gore u šumi, gore u Pećini s njim i Drenkom, lebdela je iznad njihovih poluodevenih tela kao onaj helikopter. Možda je taj helikopter zapravo *bio* njegova majka. Njegova mrtva mati je bila s njim, gledala ga, okruživala ga sa svih strana. Njegova majka je puštena s lanca da ga uništi. Vratila se da ga odvede u smrt.

Budeš li se jebao s drugima, među nama je gotovo.

On je upita zašto.

„Zato što tražim to od tebe.“

„To nije dovoljno.“

„Nije?“, u suzama reče Drenka. „Bilo bi da me voliš.“

„Da, ljubav je ropstvo?“

„Ti si muškarac mog života! Ne Matija – ti! Ili sam i ja tvoja žena, tvoja *jedina* žena, ili sve ovo *mora* da se završi!“

Bilo je to sedmicu dana pre Spomen dana, blistavog majskog popodneva, a gore u šumi vrlo snažan vetar oduvavao je grančice novog lišća s velikog drveća dok ga je slatkasti miris svega što cveta i klija i džiglja uvis podsećao na Šarapinu frizersku radnju na Bradliju, gde ga je Morti vodio da se šiša kada je bio mali i gde su nosili odeću da je sređuje Šarapina žena. Više ništa nije bilo samo ono što jeste: sve ga je podsećalo na nešto odavno prošlo ili na sve što prolazi. U glavi se obraćao majci. „Osećaš li mirise? Primećuješ li ikako da si napolju? Da li je biti mrtav još gore nego ići onamo? Ili je ta grozota zapravo gospođa Balić? Ili te te tričarije ne zanimaju ni ovako ni onako?“

Ili on sedi mrtvoj majci u krilu ili ona sedi njemu. Možda mu zmijuga kroz nos zajedno s mirisom procvetale planine, struji kroz njega kao kiseonik. Okružuje ga i utelovljena je u njemu.